

'בזמן שאינו מוצא ליקח'. עתוס' — ויתכן לפרש שרצה לומר שהיוקר בגלל מחסור אמיתי, דא צריך מדרך הטבע גם זריזות להגיע ראשון כי הכל מבקשין לקנות המעט שיש, אבל כשמוצא ליקח, כי באמת יש הרבה אלא שהיוקר מחמת אוגרי פירות שעושין בשביל הרווח ומוכנים לספק לכל בשופי, לא הותר לצאת.

עוד יש לפרש עד"ז אין מוצא ליקח, כגון שהוא גר בארץ וחסר קשרים ועכשו כשיש מחסור הוא הסובל ביותר, אבל המוצא ליקח אל יצא. (בדרך טובים. וע"ע בהגהות ריעב"ז).

'ובכולן לא זימן את מנוח... וכולן מתו בחייו' — ובוה יש לתת רמז בכתוב 'ותאמר לה נעמי חמותה, בתי הלא אבקש לך מנוח' — כי רות אשת מחלון, יראה היתה לנפשה להנשא לבועז, שראתה שמתו לו בניו ובנותיו, וכן אמרה לה נעמי, 'הלא אבקש לך מנוח' — שאקרא אל הסעודה גם אותו, ואז יאריך ה' ימי זרעך. (שמועות טובות' כה, א מהרה"ק מאפטא)

'אמיה דאברהם אמתלאי בת כרנבו' — מובא בספרי סגולות, סגולה 'להולך לפני מלך שר ומושל' לשאת חן לפניו — לומר ט"ב פעמים 'אמתלאי בת כרנבו'. (רפואה וחיים' לר"ח פאלאג'י — יב, פג; 'מראה הילדים' — לר' רפאל אוהנה — עמ' קיב סעיף י"ז; 'תפילה למשה' — סגולות מר' מרדכי שרעבי — עמ' 186. תודה להר' ישראל אשר נ"י שהמציאנו ידיעה זו). וכן מובאת סגולה שתפילתו תהא נשמעת, לומר ט"ב פעמים 'נצבת בת עדאל' — אמו של דוד המלך ע"ה (פחד יצחק ח"ד).

(ע"ב) 'אמר ר' יוחנן נהירנא כד הוה בצע ינוקא חרובא... כד הוה נטיל עורבא בשרא... כד הוה מטיילין טליא וטלייתא בשוקא...' — בא לבאר מה השורש לשומן הפירות שחלף עבר, ואמר שהוא מחמת הטהרה שהיתה אז ובטלה עכשו, וזהו שנטל הטעם והרית, כדשנינו בסוף סוטה. ומהו השרש לביטול הטהרה? — דהו אמרין דמודי להון נפל בידיהון... דילה דילהון, היינו אף אחר הגלות אפשר לינצל מטומאת עמי הארץ אם באמת לא מודים להם בשום צד וכ"ש אין בוטחין עליהם כי אז אומרים הם (כבן הדד מלך ארם) בנותיך ונשיך הטובים לי הם, וגוזרים כבימי יונים בתולה תבעל להגמון תחילה, והכל ליטול טהרה ולהחשיך עינים ולבם של ישראל. (בדרך טובים).

וראה יחזקאל לו (כט): 'והושעתי אתכם מכל טמאותיכם — וקראתי אל הדגן והרביתי אותו...'

פרק שישי 'המוכר פירות'

דף צב

(ע"ב) 'אי דליכא לאישתלומי מיניה — ליעכב תורא בזויה, דאמרי אינשי מן מרי רשותיך פארי אפרע?' — פירוש, אם אין לו מעות, מן הסתם אין כדאי ללוקח להמתין עד שיהו לו מעות מזומנים, שהרי טוב לו ליקח עתה את הבטוח, אפילו הוא פחות טוב, מלהמתין למוכר זה שמא יהיו לו מעות לאחר זמן. שכן הוא פתגם האנשים, 'ממרי רשוותך פארי אפרע' ואל

תחכה למחר כי מי יודע מה ילד יום. וכדרך שאמרו 'בוצינא טבא מקרא'. (רש"ש — ב"ק כז).

'... לא צריכא דאיכא לאישתלומי מיניה' — שיטת ר"ח, רי"ף, ר"ת, וכן נקטו רשב"ם ורמב"ן, שבעל-חוב, אם יש לו מעות — אינו יכול לשלם בשאר נכסים. אך אם אין לו — משלם בנכסיו ואין מטריחים אותו למכרם ולשלם בדמים. ולשיטה זו מתפרשת הגרסא שלפנינו בשופי. (ואולם, לפי הגרסא 'אי דליתנהו להני זוזי...' — משמע שאפילו יש לו מעות, אלא שאינם אותן מעות שקיבל עבור השור — אינו חייב לתת לו. וכתבו התוס' לפי"ז שיש לחלק בין בעל-חוב, שדעתו של מלוה לפרוע לו במעות ולא בדבר אחר, ובין חזרת-מקח שאינו חייב לשלם בדמים דוקא (כשאותם דמים שקיבל אינם ברשותו), וכדין הגיזקין. וכן כתב בתשו' מיימוניות (משפטים, יג). ואולם הרמ"א (חו"מ רלב, כג) פסק שצריך ליתן לו מעות דוקא). שיטת הר' חיים כהן-צדק (מובא בתוס'), שאפילו יש לו מעות, יכול בעל-חוב לפרוע בכל דבר אחר שירצה, כדין הגזקין. (ואולם בלוקח, אם המעות ששילם, קיימים בעין — חייב להחזירם, שהרי הם שייכים לקונה. וכפי הגרסא השניה). שיטה שלישית — להר' ישעיה (מובא בשטמ"ק — כתובות פרק ט): אם יש לו מעות — חייב לפרוע במעות. ואם אין — אם יש לו מטלטלין, חייב למכרם ולפרוע במעות, ואם אין לו מטלטלין שיכול למכרם אלא רק קרקעות — פורע חובו בקרקע. (וגרסתנו אינה מיושבת לשיטה זו, כי הרי גם אם אין לו מעות, חייב למכור את השור ולהשיב לו דמים. (ודוחק לומר שכיון שנמצא נגחן, אין מצויים לו לוקחין אם לא שיוזיל הרבה את שוויו, והרי דינו כדין קרקע). ואולם לגרסא השניה אתי שפיר, וכחילוק שחילקו בתוס' בין בע"ח למקח-טעות, שבזה האחרון דינו כגזקין, שיכול לסלקו בין בקרקע בין במטלטלין, גם כאשר יש לו מעות — עפ"י 'שער המלך' מלוה יא, ז).

דפים צב — צג

סיכומי שיטות

(אין) הולכין בממון אחר הרוב

קיימא לן כשמואל בדיני, במחלוקתו עם רב, (וכבר נחלקו בדבר תנאים, כמבואר בסוגיתנו), ש'אין הולכין בממון אחר הרוב'. וטעם שיטתו — באר ב'שב שמעתתא' (ד, ח ט), לפי שאמרה תורה 'על פי שני עדים... יקום דבר' — ולא רוב ולא חזקה מספיקים כדי להוציא ממון. (וע"ש שאין חילוק בדבר זה בין דיני ממונות לדיני נפשות, וגם שם לא מועיל 'רוב', אלא אם הוקבע הדין ע"י רוב שקדם לספק הנידון, וע' בזה עוד להלן). (עיקר הסברא מופיע ב'תרומת הדשן' (סו"ס שמת), וזו לשונו: 'דהא דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב היכא דאיכא חזקת ממון נגד הרוב, אף על גב דבשאר דוכתא אמרינן רובא וחזקה רובא עדיף? — דשאני חזקת ממון דאית בה טעמא ד'המוציא מחברו עליו הראיה', ורובא לא מיקרי ראייה. ויש להוסיף שענין זה קשור לדין 'קבוע' הנלמד מגזרת הכתוב והכל מודים בו, והגדר הכללי הוא שאין ענין הרוב אלא הטיה, וכדכתיב 'אחרי רבים להטות, היינו שהרוב מושך לכיוון מסוים ו'ממליץ' ללכת אחריו ולהסתמך עליו. אמנם כאשר המיעוט ניכר ומסויים לעצמו בנבדל מן הרוב, אין המיעוט עצמו בטל ואי אתה רשאי להתעלם ממנו במקומו

וכן עובר באיסור תורה בהטמנת משקלות במלח, אף קודם שמדד. וכן אסרו להתקין כלי מדידה הקרובים זל"ז בנפחם, (בהפרש של רובע או פחות, במידות גדולות), שמא יטעו ויחליפו מדה בחברתה, כמפורט בגמרא. ועוד דרשו מן הכתוב שקשה ענשן של מידות יותר מענשן של עריות. וכן דרשו שהעיות במדות ומשקלות גורמת לעוני ומחסור, והזהירות בהן מביאה ברכה ועושר.

דפים צ — צא

קמח. א. עד כמה התיירו להגדיל את המדות, ומדוע?

ב. אלו פרטי דיני אגירת מזון מובאים בגמרא?

ג. אלו הלכות נוספות נאמרו בגמרא, שמטרתן למנוע ייקור מצרכי המזון והפקעת שערים?

- א. התיירו להוסיף על המדות (בפעם אחת) עד ששית מלבר (ועד בכלל). ולמדו זאת מן הכתוב ביחזקאל. והטעם, שחוששין מטעויות של אלו שאינם יודעים משינוי המדה, ונמצא ביותר משתות מקחן בטל. (עפ"י רשב"ם).
- ב. אין אוצרין (בא"י ובכל מקום שיש בו רבו ישראל. רשב"ם ו"פ. וע' ערוה"ש) פירות — דברים שיש בהם חיי נפש (לאפוקי מתבלינים וכדו'). ודוקא בלוקח מן השוק, אבל מן הגדל אצלו — מותר. וכן בארץ ישראל מותר לאצור פירות לצורך השנה הששית, השביעית והשמינית. ובשני בצורת אסור לאצור כלל, יותר מפרנסת ביתו לשנה אחת. (ערשב"ם ופוסקים).
- ג. אסרו על החנוני להשתכר ב'חיי נפש' ביותר משתות (מלבד הוצאות טרחתו וכדומה — ע' ב"מ מ:). אסרו להוציא פירות מא"י בשל כך. (אך זה דוקא בא"י, משום ישובה), וכן אסרו להשתכר בא"י בדברים שיש בהם חיי נפש, למכרם בשוק, אלא אם 'משכח שכיה'. (והפליגו עוד בחומר עוון מפקיעי השערים).

דפים צב — צג

קמט. א. האם הולכין בממון אחר הרוב?

ב. אלו נידונים קישרו בגמרא לשאלת 'הולכין בממון אחר הרוב', ואלו נידונים הפרידו משאלה זו?

- א. נחלקו בדבר רב ושמואל: לרב — הולכין בממון אחר הרוב. לשמואל — אין הולכין. (והלכתא כוותיה בדיני — חו"מ רלב, כא; רצב, י'). (ואמרו בגמרא שאף תנאים נחלקו בדבר).
- (כתבו ראשונים שהשאלה היא רק באופן שה'רוב' בא להוציא ממון ממוחזק. עוד כתבו, שחזקת הגוף מצטרפת עם הרוב להוציא ממון אף לשמואל. וי"א שאם זה שהרוב לצידו, טוען טענת 'ברי' — מודה שמואל שמוציאין. וי"א שאם המוחזק 'שמא' מודה שמואל. י"א שב'רובא דאיתא קמן' או ב'רוב גמור' מודה שמואל שמועיל. וי"א שאם הרוב כבר הכריע לענין שאלות אחרות, הרי הוא תקף גם בממון. וי"א שאם הדמים מסייעים ל'מיעוט', אף רב מודה שאין הולכין אחר הרוב).
- ב. עיקר המחלוקת נאמרה במוכר שור לחברו (שדרכו לקנות לעתים לחרישה ולעתים לשחיטה), ונמצא נגחן, (ואין הוכחה מצד הדמים — כגון שהתיקר הבשר) והמוכר מוחזק בדמים — לרב, יכול הלוקח לומר 'לחרישה קניתי' כרוב הקונים שוורים, והרי זה מקח טעות, וחייב המוכר לתת את כספו בחזרה. ולשמואל — יכול המוכר לטעון 'לשחיטה מכרתיו לך'.

וכן קישרו בגמרא מחלוקת זו, למחלוקת התנאים בקונה זרע פשתן בסתם, והוברר שלא היה כשיר לזריעה – האם יש כאן מקח-טעות או לא. (ואמנם יש דעת תנאים הסוברת שאע"פ שהולכין אחר הרוב, ורוב הפשתן שנמכר נמכר לזרע, אעפ"כ אינו מק"ט, כי יש ללכת אחר רוב האנשים הקונים ולא אחר רוב הפשתן הנקנה).

בתחילה דימו שאלה זו לנידון אשה שנתאלמנה או נתגרשה ואין ידוע אם נישאת בתחילה בתולה או אלמנה – האם יש להסתמך על 'רוב נשים בתולות נישאות' ולחייב לשלם כתובת בתולה. ודחו שהיות ואין לה קול שנישאה בתולה, איתרע לה רובא. (כי יש 'רוב' נגדי, שהנישאות בתולות, יש להן קול).

וכן רצו לקשר לנידון מוכר עבדו ונמצא העבד גנב או קוביוסטוס – שאין זה מקח-טעות, משום שרוב העבדים הם כאלו. ודחו שכולם בחזקת כן, וכאילו אמר לו המוכר בפירוש שהעבד גנב וכו'.

וכן רצו לדון בשור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם מת מהנגיחה או קודם לכן. ודחו שאין כאן 'רוב' גמור, כי שמא בא השור מלפניה, והפילה מחמת ביעות עוד טרם שנגח (ואפשרות זו מצטרפת עם מיעוט המפילות קודם זמנן ואתרא לה רובא. תוס').

שור שנמצא הרוג ליד שור המוחזק כנגחן, או גמל הרוג בצד גמל האחר – מחלוקת תנאים בדבר. ואמרו בגמרא שנידון זה אינו תלוי בשאלת 'רוב בממון' – שכאן השאלה אם מסתמכים על חזקת השור המסויים לדון על פיה ולהוציא ממון, ומחלוקת רב ושמואל היא ברוב דעלמא'. (ופסקו הרי"ף והרמב"ם כחכמים החולקים על רבי אחא, שאין להוציא ממון על סמך חזקת הנגחן. וע' שו"ת מהרי"ק – קכט).

דף צג

קנ. המוכר זרעוני גינה שאינם נאכלים, והוברר שלא היו ראויים לזריעה – האם חייב המוכר לפצות את הלוקח על הוצאות הזריעה שהיו לריק?

נחלקו תנאים: לת"ק, נותן לו דמי זרע אך לא דמי הוצאותיו. וי"א (רשב"ג), אף ההוצאה. (הגם שאין זה אלא 'גרמא בניזקין' – קנס הוא שקנסוהו. רשב"ם. יתר על כן, חייב רשב"ג ביוכ"ב דמי בושת שנגרמה לשני עקב התרשותו. ואין הלכה כרשב"ג. ע' חו"מ רלב, כ).

דפים צג – צד

קנא. א. הפסולת המעורבת עם הפירות הנמכרים – האם יכול הלוקח לנכותה מן החשבון (כשמשאים כמות שהם, או כשבא לנפות ולנכות)?

ב. הבורר צרורות מגרנו של חבירו – האם חייב לשלם לו, וכמה?

א. כל שהפסולת במידה הרגילה (כפי שפרטו חכמים), הלוקח מקבל עליו פסולת זו ואינו רשאי לנכות מן החשבון. וגם אינו רשאי לנפות הכל ולנפות. ואולם אם ניפה ומצא בה פסולת מרובה מן השיעור המותר – יכול לנכות מן החשבון את הפסולת כולה. אמרי לה מדינא ואמרי לה מקנסא. ונפקא מינה – כשיודעים שהמוכר לא ערבה, שאין מקום לקונסו, ואינו מנכה אלא את הפסולת שמעבר לשיעור – לדעת האומר 'קנסא'. ויש פוסקים שאינו מנכה לו כלום – ע' טור רכט, א (עפ"י רשב"ם).

וכל אלו הדברים – במקום שאין מנהג מסוים, אבל כשיש מנהג – הכל כפי המנהג. (טוש"ע רכט, א).